

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0257

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

sessilia, & integra, costas gerunt subtiles & parallelas, qua in re cum Arupa conveniunt, solitaria vero & inordinata ramis insident rotundis, suntque crassiuscula, & scabra, atque quorundam oræ subtiliter ac vix ferratæ sunt.

parallele ribben doortogen, waar in zy met Arupa overeen komen, en staan enkelt zonder ordre om haare rondetaken, dikagtig, styf, en aan zommige kan men aan de kanten effen bemerken, datze fyn gezaagt zyn.

Tabula Centesima Trigesima

Ramum exhibet arboris, quæ *Caju Lapia* seu *lignum mucosum* vocatur.

De hondert en dertigste Plaat

Vertoont een Tak van een Boom, welke *Caju Lapia*, ofte de *slymerige hout*. Boom genaamt wert.

CAPUT QUADRAGESIMUM NONUM.

Bunius. Bune.

VEra *Bunius* arbor est fructus ferens edules, atque in Amboina exotica, quum vero ejus silvestris hisce in insulis inveniatur species, hinc utrasque illas hoc in capite describemus.

Primo *Bunius Sativa*, seu vera *Bune*, mediocris est arbor instar Pruni, comam gerens angustam, rarosque majores ramos, quorum rachides folia emittunt. Arboris cortex est crassus, succosus, & fragilis, tenuior vero illo subsequenti silvestris speciei. Folia magnitudine & forma conveniunt cum illis Guajavi, sunt autem multo glabriora & succosiora, nec per paria sibi opposita sunt instar illorum Guajavi, sed inordinata, & arcte sibi juncta in rachidum summo brevibus in petiolis, antrorsum inflexa, ac gravitate rachides deorsum deprimentia. Vetus quinque, juniora septem pollices longa sunt, tres, quatuorque digitos transversales lata, in brevem crassumque densitatem apicem, integra, crassa, scabra, & succosa, grate acida instar Acetosæ debilioris, sed parum viscosa & mucosa. Superne glaberrima & æqualia sunt, inferne venulæ vix dignosci possunt.

Flores ex racemis excrefcunt digitum longis, undique parvis viridibus capitulis donatis, oblongo-acutis. In horum summo aliquid sese instar floris obfert, ex paucis brevibus, albisque staminulis compositum, quod mox decidit, ac fructus statim ad ordinariam excrefcit magnitudinem instar minorum Uvarum. Fructus ex racemis dependet, uti in Europa Ribesia, vel in India Piper, qui rotundæ sunt baccæ, instar Pisiformis, sed paulo majores, primo rubræ & acidissimæ, per maturitatem nigricantes, succosæ, & acidulæ dulces, esui aptæ, parvos continentes acinos in succosa ipsorum carne. Arboris lignum vile est & inutile.

Nomen. Latine *Bunius Sativa* sive *Domestica*. Malaice *Bune*. Macassarice *Bune Carbou*. Javanice *Bune Carambau*. Bataviae *Cutti Cutti* seu *Cutti Catta*, quod Malaicum videtur nomen.

Locus. In Amboina, uti dictum, est exotica, vulgaris vero in Macassara & Java, ubi circa ædes, & in hortis ipsis vicinis plantatur, ejus enim fructus in foro venales prostant, hoc autem laborat vitio, quod ejus folia ab Erucis plerumque depascantur, ut & a vermibus, qui amant sese in hisce abscondere foliis. In Amboina per Macassarense semen hanc serui, ubi satis cito excrefcerebat, sed tarde fructus producebat, ejusque flores frustra decidebant, licet adessent plurimæ arbores crus crassæ, quæque sextum & septimum jam implebant annum.

Ufus. Hujus arboris fructus maturi & nigricantes cum racemis decerpuntur, instar Ribesiorum, inque foro venduntur, atque crudi eduntur, qui grate acidi sunt, sitimque sedant. Tenera ejus folia ad olus adhiberi possunt cum alio Sajor seu olere, cruda quoque instar Lactucæ eduntur, quæ piscibus itidem adcoquantur, ut grate acidum ipsis concilient condimentum. Utræque Bunii per stipites propagari possunt, ipsarumque folia a vaccis depascuntur, unde & nomen obtinuit. Si arbores fructus non bene producant, foramen per ipsarum truncos perforatur, ita tamen ne per cor penetret, trajice tum funiculum *Gomuti*, qui dependeat, copiosiores fructus producent, quum superflua liquidi pars effluat.

Secundo

XLIX. HOOFDSTUK.

De Tamme Bunie-Boom.

Het rechte *Bunie* is een boom, eetbare vruchten dragende, en in Amboina wytlands, maar dewyl by een wilde soorte heeft, in deze Eylanden gemeen, zo moetenze beyde in dit Kapittel beschreven werden.

I. *Bunius Sativa*, of eygentlyke *Bunie*, is een middelbare boom, als een Pruyme-boom, met een smalle kruyn, in weinige hoofd-takken verdeeld, maar de ryskens zyn met bladeren beladen. De schorsse is dik, zappig, en bros, doch dunder dan de volgende wilde. De bladeren komen in grootte en fatsoen met de Gujavus over een, dog zyn veel gladder en zappiger, staande geenzints in rygen tegen malkander, gelyk aan de Gujavus, maar zonder order, en digt agter malkander, aan het voorste der ryskens op korte stolon voorwaarts gebogen, en met haare swaarte de taksens neerwaarts buygende. De oude zyn 5. de jonge 7. duymen lang, drie en vier dwersvingers breed, eyndigende in een korte dikke spitze, met effene kanten, dik, glad, en zappig, met een aangename rynsheid, als slappe zuring, doch wat smeerig en slymerig. Boven zynze gansch even en glad, van onderen kan men pas de adertjes bekennen.

Het bloeyzel komt voort aan trosjes, een vinger lang, daar rondom kleene groene knopjes staan, langwerpige spits. Op dezelve vertoont zig iets als bloeyzel, zynde weinige korte en witte draadjes, 't welk straks afvalt, en de vrucht groeyt dan voorts tot haar ordinaris grootte, als kleene druiven. De vruchten hangen aan trossen, gelyk in Europa de Aalbesjes, of in India de Peper, zynde ronde besien, gelyk erweten, doch wat grooter, eerst rood en zeer zuur, in de rypheid swartachtig, zappig, en ryns-zoet, bequaam om raauw te eten, met eenige kleene zaden, in 't zappige vleesch. Het hout is slegt en ondeugend.

Naam. In 't Latyn *Bunius Sativa*, sive *Domestica*. Op Maleyts *Bune*. Macassars *Bune Carbou*. Javaans *Bune Carambau*. Op Batavia *Cutti Cutti* of *Cutti Catta*, 't welk mede Maleyts wil zyn.

Plaats. In Amboina, als gezegt, is by wytlands, maar gemeen op Macassar en Java, alwaar by omtrent de buyzen, en in de naaste thuynen wert geplant, want de vruchten werden op de markt verkogt, doch de bomen hebben die fouten, dat de bladeren meest afgegeten zyn van de Rypzen en Wormen, die zig geerne in zyne bladeren verbergen. Ik heb ze op Amboina door Macassars zaad gezaayt, daar ze wel haastig opschooten, maar droegen langzaam, en wierpen 't bloeyzel vergeefs af, boewel 'er bomen onder waren een dye dik, zes en zeven jaren oud.

Gebruik. De vruchten ryp en swart geworden, werden met de trosjes afgeplukt, gelyk Aalbesien, en op de markt verkogt, men eetze raauw uit de hand, om datze aangenaam ryns zyn, en den dorst verslaan. De jonge bladeren kan men tot moeskruyd gebruyken onder ander Sajor, als mede raauw onder salade eeten. De besien werden ook by visch gekookt, om een zuure souce te hebben. Beyde de Bunes kan men met stokken verplanten, en de Koebeesten weyden de bladeren graag af, waar van het de naam heeft. Als de bomen niet wel dragen willen, zo boort men een gat door den stam, doch dat het niet juist door 't bert gaat, steekt daar door een touwtje van Gomuto, en laat het zo hangen, zo zal by beter dragen, dewyl een deel van de overvloedige vogtigheid hier door uytloopt.

2. Bunius

Secundo *Bunius agrestis* seu *silvestris Bune*, aliquando tantum frutescit, tempore autem adeo crassescit, ut vir eam vix complecti possit, ejus cortex tum binos digitos crassus est; succosus admodum & mollis, rami vero sunt recti & firmi uti in *silvestri Guajavo*, cum qua foliatura quoque convenit, hujus vero multo breviora sunt, tres pollices longa, atque in ramulorum summo plura sibi subposita, quæ subtus plures gerunt protuberantes costas, & integra sunt. Tenera horum folia acidulum habent saporem cum levi adstrictione & austeritate.

Flores ex racemis excresecunt, uti in domestica specie, secundum ramulos ex foliorum alis, hi vero breviores sunt, pluribusque capitulis ornati, quorum flores distingui ac dignosci vix possunt, ex viridibus enim hisce capitulis, quantum videtur, mox fructus excresecunt, qui multo minores sunt illis domesticæ speciei, qui parva & rotunda sunt granula instar *Piperis*, rubra & acida, quum sint immatura, nigricantia, & dulciora, si matura, vetusta autem corrugantur. Ramorum cortex vix acidus est, sed magis adstringens, arboris lignum fatidurum est.

Nomen. Latine *Bunius agrestis*, & *Arbor Salamandra*, quum ignis flammæ resistere possit. Malaice & Macassarice *Bunerea*. Javanice *Buni* & *Wuni*. Amboinice in *Leytimora Ayune*, seu proprie *Aywune*, quum *Ayune* sit *arbor nuda*.

Locus. In Amboinæ locis ventosis occurrit in levis filvis, ubi solum est acutum & saxosum.

Ufus ejus huc usque nondum innotuit, nec ejus fructus edules sunt, sed tenera ejus folia cruda eduntur instar *Ulang Ulang* ad *Bocassan*. Vaccæ amant ejus folia depasci. Peculiarem & miram habet proprietatem, quod ignis flammæ tolerare possit, sæpe enim fit, campos & frutices deflagrari, in quibus cresecit, unde & tota ejus consumitur coma, per corticem autem crassum & succosum conservatur, ita ut dein de novo progerminet, unde & mihi *Salamandra arbor* dicitur. In *Macassara* varietas ejus *silvestris* inveniuntur species seu *Bunerea*, crassissimos sæpe gerentes truncos concavos ac foveis excavatos, in quibus sese serpentes aliaque animalia abscondunt, quum ipsarum trunci sint muscosi & refrigerio interviant. Fructus ejus aceto infusi, elegantem ipsi rubrum conciliant colorem.

Tabula Centesima Trigesima Prima

Ramum exhibet *Bunii sativæ*.

Ubi Litt. A ramulum denotat fructibus onustum alterius, seu *agrestis speciei*.

CAPUT QUINQUAGESIMUM.

Arbor Coeli. *Caju Langit*.

C*Aju Langit* tam alte suam adtollit comam, ut coelum læscere videatur, hæc saltem supra reliquas sese exferit arbores silvestres, altissima enim omnium est, quæ mihi hisce in terris unquam obvenere.

Ejus truncus recte sese erigit ad viginti quinque vel triginta ulnarum altitudinem, adeoque crassescit, ut bini tresve viri eam vix complecti possint, prope radicem non alatus est, & usque ad verticem ramis orbatus.

Ejus cortex est cinereus, glaber, digitum crassus, & corneæ substantiæ, contra ejus lignum est leve, fungosum, album, & longitudinalibus ex fibris compositum, odoris gravis & saporis amaricantis. In vertice tantum suos emittit ramos plerumque erectos, qui in summo undique densis & rectis ramulis obfessi sunt irregularibus, binos & binos cum dimidio pedes longis, & erectis, horum ordines directe sibi obposita, peculiaris formæ, quodammodo cum illis *Caju Bessi* feminæ convenientia, sex septemve pollices longa, ultra palmam lata, in obtusum apicem desinentia & integra.

Tom. III.

Horum

2. *Bunius agrestis* of *wild Bune*; dezen boom blyft zomtyds een struyk, doch met 'er tyd word by zo groot, dat hem een man pas omvademen kan. Zyn schorsse is als dan wel 2. vingers dik, zeer sappig en week, de takken zyn regt en styf, gelyk aan de wilde *Guajavos*, die by anders aan bladeren ook wel gelykt, doch deze zyn veel korter, drie duymen lang, en wat smalder, met een ronde spits, op korte steelen, enkeld, en boven malkander aan de ryskens staande, van onderen met uitstekende ribben, en evene kanten. De jonge bladeren hebben een zuren smaak, met een kleene adstrictie en wildigheid.

Het bloeyzel komt voort aan trosjes, gelyk aan 't tamme, langs de takjens, uyt den oorspronk der bladeren, doch deze zyn korter en knoppiger, daar aan men geen bescheyden bloeyzel bekennen kan; want uyt de groene knoppes, zo 't schynt, groeyen straks de vruchten, dewelke zyn veel kleender dan de tamme, zynde kleene ronde korts, als peper, rood als ze nog onryp zyn, en zuur, swartachtig, als ze ryp zyn, en zoeter, doch oud werdende, rimpelenze geheel in. De bast van de takken heeft weinig zuurte, maar is meerder zamentrekkende, het hout van den boom is redelyk hart.

Naam. In 't Latyn *Bunius agrestis*, & *arbor Salamandra*, om dat by de vlammen des vuurs verdragen kan. Op *Maleyts* en *Macassaars* *Bunerea*. Javaans *Buni* en *Wuni*. Amboinisch op *Leytimor Ayune*, of eygentlyk *Aywune*, dewyl *Ayune* is de *Arbor nuda*.

Plaats. Men vind hem in *Amboina* op lugtige bergen, onder 't kreupelbosch, daar het wat scherp en kraalstee-nig is.

Gebruik. Zyn gebruyk is nog niet ter degen bekend, en de vruchten werden niet gegeten, behalven dat de jonge bladeren werden raauw gegeten, als *Ulang Ulang* en *Bocassan*. De Koebeesten weyden zyn loof gaarn af. Hy heeft een wonderlyke eygenschap, dat by de vlamme des vuurs verdragen kan, want het gebeurt dikwils, dat men de velden en ruytten afbrand, daar by staat, waar door by mede van al zyn loof berooft werd, echter bewaart hem zyn dikke en sappige schorsse, zo dat by daar na weder uytlaat, daarom ik hem *Salamander-boom* genoemt hebbe. Op *Macasser* heeft men verscheide wilde soorten of *Bunerea*, gewinnende zomtyds zeer dikke stammen, bol, en vol kuylen, daar in zig dan *Serpenten* en andere gedier-ten ophouden, om dat zyn stam moschagtig en koel is. Deze vruchten in azyn gedaan, verwen den zelven schoorn boog-rood.

De Hondert een- en dertigste Plaat

Vertoont een Tak van de tamme *Bunier-Boom*.

Alwaar Litt. A. een takje aanwyft met de vruchten van de anderé ofte de wilde soort.

L. HOOFDSTUK.

De Lugt-Boom.

C*Aju Langit* verheft zyn kruyn zo hoog, dat by den bemel schynt te tergen, of immer's boven alle andere *Wout-bomen* te verheffen, want by is de hoogste, die my in deze Landen ooit voortgekomen is.

Zyn stam schiebt regt op, tot de hoogte van 25. en 30. vademmen, zo dik, dat hem 2. a 3. man omvademen moeten, by de wortel zonder vlerken, en als mede zonder takken tot aan den top.

De schorsse is graauw, even, een vinger dik, en van een hoornachtige substantie, daar en tegen 't hout is ligt, voos, wit, en langdradig, van een bitteren reuk en smaak. Boven spreyd by eerst zyn takken uyt, doch meest over eynd, die aan haer voorste digt met dunne en regte ryskens bezet zyn, zonder order, 2. en 2½ voet lang, alle over eynd staande, yder heeft 5. a 6. paren bladeren, in 2. rygen, regt tegen malkander, van een byzonder fatzoen, eenigzints als die van *Caju Bessi* 't wyfken, 6. en 7. duymen lang, een hand breed of meer, met een stompe spits en effene kanten.